

Att kalhugga eller inte kalhugga

- En studie om att välja alternativa metoder inom skogsbruket

To clearcut or not to clearcut

- A study about choosing alternative methods in forestry production

Sara Sjöqvist

Att kalhugga eller inte kalhugga

- En studie om att välja alternativa metoder inom skogsbruket

To clearcut or not to clearcut

- A study about choosing alternative methods in forestry production

Sara Sjöqvist

Handledare: Sara Holmgren, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för skogens produkter.

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land.

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2016

Omslagsbild: Skog som brukas enligt hyggesfria principer, Uppland. Fotograf: Sara Sjöqvist.

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet är tagna av författaren.

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Hyggesfritt skogsbruk, trakthyggesbruk, erfarenhetsbank, kunskapsbank, rationellt handlande, avsikt.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Över hälften av Sveriges yta täcks av produktiv skogsmark. Trakthyggesbruket är det produktionssystem som dominerar i Sverige men som också har mött mycket kritik på grund av att kalhyggen innebär en stor störning i miljön vilket hotar många arter samtidigt som det skapar en miljö som av många inte anses estetiskt tilldragande. Det finns skogsägare som har valt att bruka sin skog enligt hyggesfria principer, där skogen inte kalhuggs utan ständigt är täckt av träd i olika åldrar, men som samtidigt också producerar virke. Jag har intervjuat fem personer som brukar sina skogsfastigheter hyggesfritt för att undersöka vad deras avsikt med att bruka skog är och vad som motiverar deras val att bruka enligt hyggesfria principer. Jag beskriver i uppsatsen hur skogsägarnas *erfarenhetsbank* och *kunskapsbank* byggs upp genom deras vardagliga umgänge med skogen, genom att de ärvs från tidigare generationer skogsbrukare inom familjen och genom deras informationsutbyte med andra människor. Jag visar att skogsägarna motiverar sitt val att bruka hyggesfritt genom att argumentera för att det är det mest *rationella* sättet att bruka skog ur ett ekonomisk, miljömässig och socialt perspektiv. Det är också det mest rationella utifrån hur de formulerar vilka *avsikter* de har med sitt skogsbruk.

Nyckelord: Hyggesfritt skogsbruk, trakthyggesbruk, erfarenhetsbank, kunskapsbank, rationellt handlande, avsikt.

Abstract

Over half of Sweden's land area is covered by productive forest. Clearcutting is the dominating harvesting system in Sweden. This system has faced much criticism due to the major disturbance in the environment that clearcutting causes, which threatens many species while at the same time creating a forest that is not regarded as aesthetically appealing. However, there are forest owners who have chosen to manage their forests without clearcutting but instead keeping the ground constantly covered with trees of different ages and that are practising selective harvesting. I have interviewed five persons who manage their forests without clearcutting, to explore what intentions they have with their forest properties and what motivates their choice to not clear cut. I describe in the paper how forest owners' *bank-of-experience* and *bank-of-knowledge* origins from their everyday relation with the forest and their information sharing with other people. I show that the forest owners argue that this is the most *rational* way to manage forests from an economic, environmental and social perspective. It is also the most rational since they act the way they *do in-order-to* achieve their planned goals.

Keywords: *Non clear-cut forestry, clearcutting forestry, bank-of-experience, bank-of-knowledge, rational acting, in-order-to motives.*

Innehållsförteckning

1 Skogens många värden	6
1.1 Uppsatsens syfte	7
2 Bakgrund: Skogen i Sverige	8
2.1 En annan typ av skogsbruk	10
2.2 Hyggesfritt skogsbruk på frammarsch?	11
2.3 Tidigare forskning	12
3 Centrala begrepp	13
3.1 Metod	14
4 Skogsägarna	16
4.1 Henrik och Simon, Uppland och Dalarna	16
4.2 Per, Småland	17
4.3 Johan, Östergötland	18
4.4 Martin, Södermanland	19
5 Det rationella skogsbruket utifrån erfarenheter och framtida mål.....	21
5.1 Det vardagliga umgänget med skogen	21
5.2 Ett förnuftigt sätt att bruka skogen: "inget flum"	25
5.3 Det framtida målet	29
5.4 Resultatet i skogen	31
6 Slutord	33
Referenser	35

1 Skogens många värden

Hälften av Sveriges totala yta täcks av produktiv skogsmark. Skogssektorn sysselsätter totalt omkring 100 000 människor och exempel på produkter som tas ut från skogen är massa för papperstillverkning, förpackningsmaterial och hygienartiklar, virke för byggnadskonstruktion och bioenergi. Intäkterna från skogen är stora både för privatpersoner och för landet i stort (Skogsindustrierna, 2016). Utöver produktion så används skogen även på många andra sätt, exempelvis för rekreation, bär- och svamplockning, jakt och turism. Skogen är dessutom ett viktigt ekosystem som har stor betydelse för den biologiska mångfalden och för klimatet.

Trakthyggesbruket är det produktionssystem som dominerar i Sverige eftersom det anses vara det mest effektiva och rationella sättet att bruka skog. Denna brukningsmetod innebär att alla träd inom ett visst område avverkas varefter nya träd planteras. Omloppstiden för dessa träd är mellan 80 och 130 år. Däremellan genomförs åtgärder så som gödning, markberedning, röjning och gallring. Vid avverkning lämnas ett visst antal träd och stubbar kvar, av miljöhänsyn (Andersson, 2013). Denna typ av skogsbruk har dock mött kritik, främst på grund av de negativa miljöeffekterna som kalhyggen ger upphov till (Skogsstyrelsen, 2010; Naturskyddsföreningen, 2011).

Det går även att bruka skogen produktivt enligt hyggesfria principer. Detta system innefattar olika typer av skötselmetoder men gemensamt för dessa är att kalhyggen aldrig skapas. Träd avverkas i stället selektivt när de anses vara ekonomiskt mogna. Skogsstyrelsen har konstaterat att hyggesfritt skogsbruk endast är lämpligt på ett fåtal procent av den produktiva skogsmarken (Bengtsson, 2013). Detta eftersom produktionen anses bli för låg och ekonomin för dålig. Trots detta så finns det skogsägare som går emot skogsstyrelsens rekommendationer och brukar sina skogar hyggesfritt. Det är viktigt att ta reda på hur de gör och vad som motiverar dem, eftersom de bryter

mot normen inom skogsbruket, som alltså är att kalhugga, och deras agerande får en tydlig effekt på skogens karaktär.

1.1 Uppsatsens syfte

Syftet med den här uppsatsen är att beskriva hur skogsägare motiverar sitt val att bruka skogen enligt hyggesfria principer. Frågor som besvaras är: Vad är målet med deras produktion? Hur motiverar de sitt val av metod för att uppnå dessa mål? På vilket sätt använder de sig av sina kunskaper och erfarenheter i sitt skogsbruk?

2 Bakgrund: Skogen i Sverige

I Sverige finns cirka 23 miljoner hektar produktiv skogsmark vilket motsvarar 57 procent av landets totala yta. Produktiv skogsmark innebär att skyddade skogar så som nationalparker, naturreservat eller naturskyddsområden inte inkluderas i siffrorna. Över hälften av Sveriges landareal täcks alltså av skog som brukas produktivt (Sveriges lantbruksuniversitet, 2015). År 2012 fanns det 329 541 enskilda skogsägare som tillsammans ägde 50 procent av den produktiva skogsmarken. Resterande ägs till 25 procent av privata bolag, 14 procent av statligt ägda Sveaskog, 6 procent av övriga privata ägare så som stiftelser och allmänningar, 3 procent av staten och 2 procent av övriga allmänna ägare så som kommuner och landsting. Den genomsnittliga enskilda skogsägaren äger 45 hektar (Skogsstyrelsen, 2016).

Skogspolitiken i Sverige har haft stort inflytande på brukandet av skogen. 1903 kom exempelvis lagen om återplanteringskyldighet som skulle säkra återväxten efter avverkning (Andersson, 2013). Fram till mitten av 1900-talet praktiserade många skogsägare så kallad dimensionshuggning och hård blädning, som innebar att grova träd över en viss diameter avverkades utan att hänsyn togs till förnygring och återväxt på lång sikt. Detta resulterade i att stora arealer skog i Sverige var i mycket dåligt skick. Tillsammans med ett rationaliseringstänk och omfattande mekanisering kom detta att resultera i att trakthyggesbruket har dominerat som system från 1950-talet och framåt (Skogsstyrelsen, 2010; Andersson, 2013). Principen i detta system är att nästan alla träd inom ett visst område avverkas och stubbar, grenar och trädtoppar plockas ut för att användas i energitillverkning. Därefter markbereds och planteras samma område tätt med de önskade trädarterna. Rönjningsåtgärder sker efter ett antal år. Efter ungefär 25-50 år gallras området så att klena träd tas bort för att ge mer plats till resterande träd att utveckla kraftigare stammar. Beroende på markens bördighet och vad målet med produktionen är så kan fler gallringar göras. 20-30 procent av beståndet tas ut vid varje gallring (ibid.)

42 procent av det totala virkesförrådet i Sveriges skogar består av gran, tätt följt av tall som uppgår till 39 procent. Björk är det vanligaste lövträdet, 12 procent, medan resterande 7 procent består av övriga lövträd (Hjort et al., 2013). Att planterar skogar som domineras av ett trädslag - oftast gran eller tall - är vanligt eftersom det anses mest rationellt ut ett produktionsperspektiv inom trakthyggesbruket. Däremot är det inte positivt ur ett riskpridningsperspektiv eller för den biologiska mångfalden (Gamfeldt et al., 2013). I en blandskog upptar det dominerande trädslaget max 65 procent av det totala beståndet, enligt Riksskogstaxeringens definition (Sveriges lantbruksuniversitet, 2015). Positiva effekter med en blandskog är bland annat en ökat resiliens mot stormar och skadegörare. Den biologiska mångfalden är högre och upplevelsevärdena anses ofta bättre. Skogsägaren blir dessutom mer flexibel gentemot marknaden med flera olika trädslag (Larsson, 2013¹).

Vad styr utvecklingen i skogen?

Det är inte bara lagstiftning och politik som påverkar hur skogarna brukas i Sverige. Teknikutveckling och forskning påverkar (Andersson, 2013) men även rådgivare, virkesuppköpare och entreprenörer har visat sig ha en betydelsefull roll för skogsbrukets utveckling (Holmgren, 2015). Efterfrågan från marknaden och den industri som tar hand om och förädlar skogens produkter har också ett stort inflytande på skogens utveckling. Av den skog som avverkas går 45 procent till massaindustrin, som tillverkar framför allt papper men också andra träfiberprodukter. 45 procent går till sågverken, där all typ av byggnadsmaterial förädlas. 10 procent går till brännved (Svenskt Trä, datum saknas). Det är det klenare virket som tas ut vid gallringar eller vid slutavverkningen som går till massaindustrin och till brännved. Efterfrågan på detta material gör att skogsbruket producerar denna typ av klena virke, som alltså utgör nästan hälften av allt som skördas under en produktionsskogs livslängd.

Skogsbruket i Sverige har mött kritik från flera håll, bland annat från miljöorganisationer så som Naturskyddsföreningen som skriver följande i sin policyrapport från 2011 angående den svenska skogen:

Det skogsbruk vi har i dagens Sverige, trakthyggesbruket, är den utan jämförelse största orsaken till krisen för skogens biologiska mångfald... Trakthyggesbruket har också omfattande negativa konsekvenser för andra verksamheter som t ex matanskaffning, renskötsel och turism. För rekreation, friluftsliv och utbildning innebär avverkning av skogen ofta att verksamheten över huvud taget inte kan bedrivas under lång tid (Naturskyddsföreningen 2011 s. 13).

Även Skogsstyrelsen konstaterar att kalavverkningar är den åtgärd som utgör det största hotet mot den biologiska mångfalden i skogen, och framför allt mot de arter som är beroende av en kontinuerligt bevuxen skog (Skogsstyrelsen, 2010).

2.1 En annan typ av skogsbruk

Hyggesfritt skogsbruk är ett samlingsnamn för de skogsbruksmetoder där marken alltid är bevuxen med träd och alltså aldrig kalhuggs. I ett sådant system eftersträvas en fullskiktad skog, vilket betyder att skogen består av träd i olika åldrar och storlekar. Träden växer generellt sett långsammare i hyggesfritt skogsbruk eftersom de blir skuggade av äldre träd och konkurrensen om näring är hårdare. Detta resulterar i att årsringarna blir tätare och kvaliteten på virket anses därför vara bättre. De träd som bedöms vara ekonomiskt mogna avverkas, så kallad selektiv avverkning (Bengtsson och Rosell, 2013). Vid avverkning går en trädmärkare ut i skogen och märker ut de träd som ska avverkas. Annat typiskt skogsarbete kan innebära röjning av de träd som bedöms som allt för kläna eller som står för tätt. Röjning kan också ske där man vill skapa stickvägar för skogsmaskiner. Större skogsmaskiner som egentligen är anpassade till trakthyggesbruket kan användas också inom det hyggesfria skogsbruket (Cedergren, 2008). Två exempel på metoder inom hyggesfritt skogsbruk som används i Sverige är Naturkultur och Lübeck-modellen.

Lübeck-modellen utvecklades i Tyskland på 1980- och 1990-talet, efter att man haft mycket problem i skogsbruket med stormskador, skadedjursangrepp och efterföljande ekonomiska förluster. Metoden syftar till att gynna den naturliga sammansättningen av träd på den specifika platsen. Målet är att genomföra så lite skötselinsatser som möjligt för att öka den ekonomiska avkastningen, eftersom att man utgår från att skogen sköter sin produktion själv till stor del. Fokus ligger på att skogen ska producera virke med hög kvalitet och grov dimension. Stubbar, grenar och trädtoppar lämnas kvar, eftersom de innehåller mycket näring samtidigt som de inte ger tillräckligt ekonomisk avkastning vid försäljning, samtidigt som andra gödselåtgärder då måste utföras (Jentzel et al., 2014).

Naturkulturmetoden utvecklades under 1990-talet av den svenska forskaren Mats Hagner. Även inom denna metod ligger fokus på att producera timmer med hög kvalitet genom att låta träden växa långsamt och sedan selektivt avverka de grova träden. Målet är att skogen ska vara fullskiktad men kalav-

verkningar kan behöva göras om alla träd är mogna. Därefter kan skötseln planeras för att i framtiden skapa ett fullskiktat bestånd. Naturlig förnygring gynnas men plantering utan markberedning kan också genomföras om skogsägaren vill gynna ett specifikt trädslag (Bengtsson, 2013; Naturkulturförmedlingen, 2016).

Även andra brukningsmetoder kan enligt Skogsstyrelsens definitioner falla in under benämningen hyggesfritt, som exempelvis volymblädning och luckhuggning (Bengtsson 2013).

2.2 Hyggesfritt skogsbruk på frammarsch?

Mellan år 2005 och 2007 drev Skogsstyrelsen ett projekt där kontinuitets-skogar och hyggesfritt skogsbruk stod i centrum. Syftet med projektet var att ta fram information om hur mycket kontinuitetsskogar som finns i Sverige, vilka naturvärden de innehåller, hur de kan skötas utan att kalhuggas och vilka effekter detta skötselsystem får på beståndet. En kontinuitetsskog definieras som en skog som inte har kalhuggits på minst 300 år (Cedergren, 2008). Projektet innefattade alltså de skogar som redan från början klassificeras som kontinuitetsskog, och inte hur fullskiktat produktiv skog kan åter-skapas. Trots detta så har projektet lyft fram att det finns ett alternativ till trakthyggesbruket och forskning kring skötselmetoder har genomförts och pågår fortfarande (ibid.).

I vilken omfattning hyggesfritt skogsbruk kommer att användas i framtiden är naturligtvis svårt att säga. Det går däremot att konstatera att intresset för att bruka enligt hyggesfria principer har ökat. Skogsstyrelsen har besvarat detta intresse genom att initiera forskningsprojekt om hur metoderna kan utvecklas. Företag, firmor och föreningar har dykt upp som erbjuder rådgivning och informationsdelning inom hyggesfria metoder, exempelvis Silvaskog AB och Naturkulturförmedlingen. Vilka produkter från skogen som samhället efterfrågar påverkar såklart också hur brukandet utvecklas. Det hyggesfria skogsbruket producerar ofta timmer som har växt långsammare och därmed anses ha en bättre kvalitet jämfört med sådant som har växt upp på ett kalhygge. Om denna typ av råvara efterfrågas kan det tänkas gynna det hyggesfria skogsbrukssystemet.

2.3 Tidigare forskning

Inte mycket forskning har bedrivits inom området för hyggesfritt skogsbruk som fokuserar på skogsägarens perspektiv, som denna uppsats gör. Ett examensarbete från Linnéuniversitetet undersökte konventionella skogsägares inställning till, kunskaper om och intresse för att bedriva hyggesfritt skogsbruk på sina marker. Samma arbete undersökte också skogsbolagens policy rörande hyggesfritt. Däremot har jag inte hittat någon undersökning som går in på djupet i hur skogsägare som har ställt om till hyggesfritt skogsbruk tänker och resonerar kring brukningssystemet. Samtidigt som Skogsstyrelsen konstaterar att det behövs mer kunskap och flera försök inom det hyggesfria skogsbruket (Cedergren, 2008) så finns det skogsägare i Sverige som har lång erfarenhet och mycket kunskaper om ämnet. Det är viktigt att lyfta fram dessa skogsägare och visa hur de resonerar och tänker kring sitt skogsbruk.

3 Centrala begrepp

I analysen av mitt material används följande teoretiska begrepp; *erfarenhetsbank* (stock of experience), *kunskapsbank* (stock of knowledge), *rationellt* (rational) agerande och *avsikt* (in-order-to). Begreppen är hämtade från sociologen och filosofen Alfred Shutz teorier och har ett tydligt handlingsperspektiv som fokuserar på människors val och ageranden i det vardagliga livet (Shutz och Wagner, 1970). Utgångspunkten är därmed att skogsägarna jag har intervjuat utför en aktiv handling när de har valt att bruka sina skogar enligt hyggesfria principer i stället för att kalhugga. Begreppen hjälper mig att analysera motiven bakom deras val. Här ges en kort introduktion till dessa teoretiska begrepp.

Alla erfarenheter som en människa får i livet bär hen med sig, hen har en *erfarenhetsbank*, och varje gång hen befinner sig i en ny situation så kan denna erfarenhetsbank rådfrågas och på så sätt hjälpa till att avgöra hur personen ska agera (Schutz och Wagner 1970). Liknande gäller för all kunskap som en människa får genom livet. Vi får kunskap genom umgänget med andra människor vilket innebär att det sociala livet är avgörande för oss när det gäller att skaffa sig kunskap. Detta vardagskunnande är en mycket viktig resurs (Bäck-Wiklund, 2015). Vi kan tänka oss att det hamnar i en *kunskapsbank* som rådfrågas och används när nya beslut ska tas (Schutz och Wagner, 1970). Äger och brukar föräldrarna skog så kan man tänka sig att det är vanligt att ämnet skogsbruk diskuteras hemma, och kanske även att barnen följer med ut i skogen för att tidigt lära sig om skogsbruk. Det är också vanligt att dessa privata skogsfastigheter ärvs ner till ett eller flera av barnen (Lidestav, 1998). På så sätt kan erfarenheter och kunskaper föras vidare genom generationerna.

Nationalencyklopedin (2016) beskriver ordet rationell som "effektiv och praktisk" men ger också den ursprungliga definitionen som lyder: "grundad på förnuftet". Att agera *rationellt* (rational), sett ur en teoretisk synvinkel, i

situationer som uppstår i det vardagliga livet innebär, enligt Shutz, att personen i fråga ser alla möjliga val framför sig och väljer sedan att agera på ett visst sätt för att uppnå det planerade slutresultatet. Detta gör hen genom att rådfråga sin egen erfarenhets- och kunskapsbank och resonera med hjälp av sitt förnuft för att besluta vad som verkar mest rimligt att göra (Shutz och Wagner, 1970).

Att beslut motiveras som rationella är också relaterat till vad det planerade slutresultatet ska bli. Vad är *avsikten* med att göra på det ena sättet i stället för det andra, exempelvis att bruka enligt hyggesfria principer i stället för att kalhugga, som de flesta andra gör? Vad vill man att resultatet ska bli? Denna typ av motivation sträcker sig alltså in i framtiden för personen som utför en handling eller tar ett beslut. Han eller hon har tänkt ut vilket resultat hen vill uppnå och det planerade resultatet ligger sedan till grund för de beslut som tas, som då förhoppningsvis ska ta personen dit. Shutz som myntat begreppet kallade det, på engelska, för *in-order-to motives*. Personen i fråga agerar som hen gör med *avsikt* att (in-order-to) uppnå något (Shutz och Wagner, 1970).

Den svenska modellen inom skogsbruket, trakthyggesbruket, anses vara det sätt att sköta skog som är mest rationellt (Cedergren, 2008), det vill säga mest effektivt och praktiskt och därmed förnuftigt. Grunden till detta ligger i att stora fastigheter kan skötas med stora maskiner. Träden växer upp snabbt när ett kalhygge markbereds och planteras och de kan därmed avverkas och förse industrin med råvaror och ge inkomst för företaget eller privatpersonen som äger skogen. Detta ställs ofta i kontrast till det hyggesfria skogsbruket som förvisso anses vara bättre ur ett miljö- och rekreationsperspektiv men som bedöms vara mindre effektivt och praktiskt ur ett ekonomiskt produktionsperspektiv och därmed mindre rationellt (Larsson, 2013²).

3.1 Metod

För att besvara frågeställningen har jag genomfört en kvalitativ undersökning. Detta eftersom metoden hjälpte mig att få en ingående och detaljerad bild av hur skogsägare gör när de brukar sin skog hyggesfritt och hur de motiverar sina val (Öhlander, 2011). Genom att göra en beskrivande uppsats kan jag skapa underlag för att jämföra och hitta samband mellan de skogsägare jag intervjuat (Theorell och Svensson, 2007). Mitt enda krav inför urvalet av personer var att de skulle äga produktiv skog och bruka den genom hyggesfria metoder. Det finns olika metoder som faller under benämningen hyggesfritt, men de liknar varandra så pass mycket att det inte spelade någon roll för min undersökning om skogsägarna hade valt olika metoder. Det vik-

tiga var att de valt att avstå från att skapa kalhyggen i sina skogar. Intervjuerna med dessa personer utgör huvudmaterial i denna uppsats.

Alla fem intervjupersoner är män mellan 40 och 60 år som lever och verkar i Mellansverige. Jag kom i kontakt med dem via företag som erbjuder tjänster och rådgivning inom hyggesfritt skogsbruk och som kunde hänvisa mig vidare till deras kontakter. Antalet skogsägare är för litet för att jag ska kunna säga något generellt om just manliga skogsbrukare mellan 40 och 60 år, och det är heller inte syftet med den här uppsatsen. Om jag hade haft mera tid så hade det dock varit givande att prata med fler skogsägare i olika delar av landet, av annat kön och i mer spridda åldrar, för att få ett mer representativt urval.

Jag genomförde tematiskt öppna intervjuer, vilket innebär att jag på förhand bestämt ett antal teman som jag ville att samtalen skulle kretsa kring. Denna typ av struktur hjälpte mig att få mer förståelse om ämnet i fråga, det vill säga hyggesfritt skogsbruk, men på mina informanternas villkor. Skogsägarna kunde själva glida in på ämnen som de tyckte var viktiga eller intressanta samtidigt som jag styrde vilka teman samtalen skulle kretsa kring, vilket var viktigt för att intervjuerna i efterhand skulle vara jämförbara med varandra (Aspers, 2007). Det personliga mötet med intervjupersonerna är centralt i den kvalitativa metoden eftersom fokus ligger på att förstå verkligheten ur människors egna perspektiv (Theorell och Svensson, 2007). Tre av intervjuerna gjordes därför hemma hos personerna. Jag blev då, innan eller efter själva intervjun, rundvisad i skogen där de berättade om hur avverkningar och andra åtgärder gått till och visade vad de har för planer för olika delar av skogen. Av praktiska orsaker genomfördes en intervju per telefon. Den första intervjun gjordes med två personer samtidigt, eftersom de är bröder, bedriver rådgivningsfirma ihop och kunde ta emot mig på deras föräldragård tillsammans. Det fallet beskrivs i empirin som en intervju, men jag har i analysen betraktat dem som två personer. Alla intervjuer var ungefär en timme långa och de transkriberades efteråt för att underlätta analysen av materialet.

4 Skogsägarna

Nedan följer en beskrivning av de fyra intervjuerna jag genomförde i april och maj 2016. Jag beskriver hur intervjuerna gick till, hur det såg ut på platsen och de intryck jag fick av de korta skogspromenader jag gjorde tillsammans med tre av skogsägarna. Här presenteras alltså en del av materialet, framför allt det som rör informanternas vardag och deras relation till skogen. Syftet med beskrivningarna är att ge läsaren en inblick i den miljö som de intervjuade personerna lever och verkar i dagligen. Landskapen där skogsägarna bor har skrivits ut för att göra det enklare för läsaren att skilja på personerna. Landskapet har alltså ingen betydelse för denna analys.

4.1 Henrik och Simon, Uppland och Dalarna

Jag kör några kilometer på en grusväg innan jag kommer fram till gården och parkerar på gårdsplanen. Runt omkring finns hagar omgivna av gårdsgårdar och skog. Bland hönsen och fåren, i den ena ladugården, möter jag en kvinna som hänvisar mig till gårdsbutiken. Jag knackar och kliver på och möts av Simon som visar var jag kan hänga upp mina ytterkläder. Runt omkring mig ser jag lammskinn, syltburkar och en prislista över kött som är till salu. Jag går in i det andra rummet som är ett kök och där sitter Henrik tillsammans med två journalister från en miljötidning som precis har intervjuat bröderna. Jag är inte den enda som är intresserad av deras arbete med hyggesfritt skogsbruk.

Under intervjun dricker vi kaffe och äter mackor som de bjuder på och det märks att de är vana att bli intervjuade tillsammans. De är bröder och har båda växt upp på den här gården. Nu är det Henrik som bor kvar på gården med ca 30 hektar skog, medan Simon fram tills alldeles nyligen har bott i Dalarna och brukat den skogsfastighet på 60 hektar som också tillhört famil-

jen sedan tidigare. Nu bor han i Uppsala men skogen i Dalarna har han kvar. Tillsammans har bröderna ett företag där de erbjuder rådgivning, kurser, trädmärkning och andra tjänster som hjälper skogsägare att förvalta sina skogar enligt naturkulturmetoden.

Efter intervjun så visar Henrik runt mig på gården. Han pratar om byggnaderna som är tillverkade av virke från den egna skogen. Han säger att det finns en liten såg i närheten där de brukar såga upp virket. Han visar mig först skogen som är precis bakom gården. Den ser gammal och fin ut, många av träden ser ut att vara redo för avverkning men Henrik säger att han helst inte vill hugga ner dem eftersom de står norr om gården och skyddar mot vind och dessutom går en kulturstig igenom här. Vi går till den delen av skogen där 20 % av träden nyligen avverkades. Det är glest och ljust, men skogskänslan är kvar. Många stora träd har lämnats, och även yngre, vilket är principen för en flerskiktad skog. Henrik visar att han har planterat lite tall här eftersom att granen annars förmodligen skulle ta över men eftersom det är så ljust här nu efter avverkningen så vill han testa om tallen kan trivas. Han har satt de flesta plantorna nära de stubbar som blivit kvar efter avverkningen. Det är näringsrik mark där, förklarar han. "Någon markberedning har jag naturligtvis inte genomfört".

Bild 1. Henriks fastighet i närheten av hans hus, där avverkning genomfördes för cirka två år sedan.

4.2 Per, Småland

Per hämtar mig på tågstationen och vi kör de 5 kilometrarna till hans hus som omges av betesmarker och skog. Vi går direkt ut i skogen som han har skött ända sedan han tog över den av sin far för ungefär 30 år sedan. Per

visar områden där han har gallrat ut mogna träd, och områden där han snart ska röja. Han hittar bra i sin skog och det märks att han går omkring ofta här. Vi går ner mot sjön och två hägrar lyfter från vassen när vi kommer. Här visar Per upp flera gamla tallar som är minst 150 år. Han berättar och visar att skogen består av träd i olika åldrar, och att det är mycket naturlig förnyring på hans marker. På en del ställen har han planterat. Några mindre områden har kalavverkats tidigare men i övrigt så har den närmare 100 hektar stora fastigheten inte kalavverkats och brukas nu hyggesfritt enligt naturkulturmetoden.

Vi åker med bilen en bit bort på grusvägen, som går rakt genom hans skog, till ett litet torp som Per håller på att rusta upp, med virke från sin egen skog. Här odlar han också vall på ett litet område, och höet förvarar han i ladan som också ligger här uppe i skogen. Det är till de ca tio korna och två hästarna och som till viss del också betar i skogen. Per berättar att djuren, skogen och bygget tar upp mycket av hans tid, men att han också jobbar halvtid med en egen laboratorieverksamhet på gården. Innan vi går tillbaka till huset så visar Per en källa med klart, fint vatten som jag smakar på. Han säger att han skulle se direkt på källan om träden runt omkring avverkades, eftersom det då skulle ske ett kraftigt näringsläckage som skulle göra att källan växte igen, och att det därför är viktigt att hela tiden ha träd som står och tar upp näringen ur marken.

Figur 2. Pers skogsfastighet i Småland, där han bedriver hyggesfritt skogsbruk på omkring 100 hektar.

4.3 Johan, Östergötland

Min skjuts släpper av mig utanför huset som ligger inbäddad i en lummig trädgård. Johan kommer runt husknuten och möter mig. Han har arbetsbyxor

på sig men berättar att han har haft en ledig eftermiddag. Innan själva intervjun småpratar vi lite: om hur det är att bo här på landet strax utanför Valdemarsvik och om den rike markägaren som köpt upp mycket mark och slott runt om i landet, bland annat mark som gränsar till Johans skogar. Jag tar upp inspelaren och inleder intervjun, medans Johan häller upp kaffet.

Efter intervjun går vi ut i skogen som omringar hela fastigheten. Den är omkring 30 hektar, har aldrig kalhuggits och det har heller aldrig gått stora skogsmaskiner i den. Johan verkar kunna sin skog väldigt bra. Han visar en gammal gravhög från bronsåldern och platser i skogen där man kan se spår av odling; diken och lämningar av gamla torp. Han berättar att han är intresserad av det gamla odlingslandskapet och att han vill ta hand om dessa lämningar. En å flyter igenom landskapet och där har Johan och hans far rustat upp och byggt ut ett gammalt vattenkraftverk som producerar el. En stor del av Johans verksamhet går ut på att hyra ut året-runt boenden, med komplett elförsörjning från kraftverket, till familjer som vill bo och verka här. Han säger att det han säljer när han annonserar sina hyreshus är att man får chansen att bo i en vacker, historisk miljö. Han verkar stolt över att få förvalta detta och göra något nytt av det. Han har byggt broar över ån så att hans familj och hans hyresgäster kan promenera i landskapet.

Bild 3. I Johans skog har inga kalavverkningar gjorts.

4.4 Martin, Södermanland

Jag får tips om att kontakta Martin via företaget Silvaskog, som jobbar med rådgivning och tjänster inom hyggesfritt skogsbruk baserat på Lübeck-modellen, och där Martin är kund. Jag ringer honom och vi bestämmer tid för telefonintervju senare samma dag. Skogsfastigheten han äger och brukar ligger på en 125 hektar stor ö, där Martin också bedriver jordbruk på ca 25

hektar. Han arbetar även som lärare i biologirelaterade ämnen på ett naturbruksgymnasium. Innan Martin tog över skogen så ägdes den av hans far. På den tiden så sköttes skogen på konventionellt vis med kalhuggning, markberedning och plantering. När Martin tog över de 70 hektaren skog för 25 år sedan så kände han att han ville undvika att kalhugga och han började då undersöka möjligheterna att bruka enligt hyggesfria principer.

5 Det rationella skogsbruket utifrån erfarenheter och framtida mål

I samtalen med skogsägarna framträder ofta liknande tankar och åsikter, vilka kommer att presenteras här, även om olikheter emellan dem också kommer att belysas. De är personer som använder sig av flera år av inhämtade kunskaper och erfarenheter när de brukar skogen. Denna har de fått genom att bo nära skogen, ha föräldrar som har ägt och brukat skog och genom att själva spendera mycket tid i skogen. De har delat information och erfarenheter med andra människor och på så sätt lärt sig ännu mera om hur de praktiskt kan bruka sin skog. Denna diskussion kommer att utgöra temat under den första rubriken här nedan. Därefter går jag vidare och diskuterar skogsägarnas sätt att motivera sina beslut, som genomgående handlar om att beskriva sitt skogsbruk som rationellt ur flera synvinklar. Den tredje rubriken handlar om skogsägarnas avsikt med att bruka skogen hyggesfritt och i den fjärde och sista delen resonerar jag kort kring det fysiska uttryck som skogsägarna beslut ger upphov till, i form av den miljö som skapas vid hyggesfritt skogsbruk. Kapitlet avslutas med några korta kommentarer från skogsägarna som handlar om vad de tror om framtiden för hyggesfritt skogsbruk i Sverige.

5.1 Det vardagliga umgänget med skogen

Det nära umgänget med skogen är en naturlig del av skogsägarnas vardag. De bor nära den och spenderar tid i den både för att arbeta och för att koppla av. Det promenerar runt i den, märker upp de träd som ska avverkas, planterar eller röjer med motorsåg. De rensar upp efter stormar och tar hand om virke. Här äger de för skogsägaren mycket vardagliga aktiviteterna rum, och här samlar de på sig erfarenheter och kunskaper som de bär med sig i sitt framtida brukande av skogen. I detta avsnitt lyfter jag fram likheter och

skillnader mellan personerna jag intervjuat och kopplar diskussionen till de teoretiska begreppen *erfarenhetsbank* och *kunskapsbank*, som introducerades i kapitel 3.

Under mötena och samtalen med skogsägarna pratar vi om hur de först kom att bli skogsägare och intressera sig för skogsbruk. De har alla tagit över skogsfastigheten från sina föräldrar så det ligger i släkten att äga skog. De har alltså erfarenheter från skogsbruk sedan lång tid tillbaka. Teoretiskt sett är all tolkning vi gör av världen runt omkring oss baserad på våra erfarenheter, även de erfarenheter som "ärvs" av våra föräldrar eller andra personer i vår omgivning. Dessa erfarenheter används sedan som en referensbas när vi tar beslut och agerar (Shutz och Wagner, 1970). Per i Småland berättar att hans far hade dåliga erfarenheter av blädningsbruk och att han därför blev upprörd när Per började intressera sig för hyggesfria metoder. Han kände påtryckningar från sin far vilket fick honom att ta upp några mindre kalhyggen i skogen till en början, som han sedan ångrade eftersom han inte alls tyckte om resultatet. Han agerade utifrån tidigare generationers erfarenheter, men skaffades sig med tiden också egna.

Martin i Södermanland berättar att han i 20-årsåldern började arbeta lite i skogen tillsammans med sin far, då nya hagmarker skulle röjas upp med hjälp av motorsåg. Denna erfarenhet gjorde att han började lära sig mer om hur skogsbruk fungerar. Hans far skötte då skogen på konventionellt vis, men han hade tankar om att skogen kanske egentligen borde skötas på annat vis. När Martin sedan tog över skogen så ville han inte fortsätta med trakthyggesbruk utan letade efter andra metoder för att bruka skogen utan att behöva kalhugga. Simon och Henrik beskriver sin tidiga erfarenhet av skogsbruk så här:

Det vi gjorde tidigare när vi var yngre det var ju mera, vad ska man kalla det, bondehuggning. Inte nått diagram och statistik och forskning på nått sätt. Vi har alltid eldat med ved och all upprustning av hus här är från egen skog och så där.

Henrik, Uppland

Citatet visar att de från början inte följde någon detaljerad plan för vilka åtgärder som skulle göras, men de bodde nära skogen, såg resultatet och kunde utvärdera sina metoder allt eftersom. Flera av skogsägarna jag pratat med påpekar att eftersom många skogsägare idag inte bor i närheten av sina skogar så har de tappat kontakten med den. De skaffar sig inte egna erfarenheter av skogsbruk genom att gå omkring i skogen och se resultatet och därför gör de exakt som rådgivarna på skogsbolagen eller skogsstyrelsen säger,

vilket de jag intervjuat ser som ett problem. De värderar sin egen erfarenhetsbank högt, och litar på den när de planerar framtida åtgärder i skogen. När Johans far köpte fastigheten bad han rådgivare från Skogsstyrelsen att komma och titta på skogen och de rådde honom att kalavverka och plantera nytt.

Men pappa ville inte det för han ville ju ha skog när han blev gammal och under tiden också då och det är jag jätteglad för att han inte lydde det. Och det var ju så illa att han bröt emot lagen då så han var jätterädd.

Johan, Östergötland

Johans far valde att inte följa Skogsstyrelsens råd om att kalhugga, och dessa tankar har gått vidare till Johan som berättar att skogsbolagens tidningar som kommer med posten åker direkt i soptunnan utan att bli lästa. De går bara sina egna ärenden och ger inte några råd som gynnar hans eget skogsbruk, berättar han. Skogsstyrelsen tidning läser han förvisso ibland, eftersom de inte har något egentligt egenintresse och eftersom de numera börjat skriva mer om hyggesfritt skogsbruk.

Som jag visat hittills så är umgänget med skogen centralt för att skogsägarna ska kunna samla på sig de erfarenheter som sedan ligger till grund för framtida beslut. Martin i Södermanland berättar att han själv inte genomför trädmärkningen utan att han anställer en person för att göra detta, men att han ändå alltid går med i skogen för att på samma gång öka sina egna kunskaper om skogsbruk. Per berättar om hur han började arbeta i skogen i samband med han tog över fastigheten: "Dels kunde jag lära mig nånting - jag hade mycket att lära - och jag gjorde många misstag". Han röjde ut mycket unga träd och sålde dem för dåligt förtjänst. Även dåliga erfarenheter hamnar i vad Shutz och Wagner (1970) benämner som *erfarenhetsbank*, som kan rådfrågas när vi hamnar i liknande situationer i framtiden, och som gör att vi kan fatta bättre beslut. Misstag som har gjorts görs inte igen utan nya metoder prövas i stället. På så sätt bidrar erfarenheterna till nya kunskaper, vilket är fokus för diskussionen under följande rubrik.

Kunskap genom interaktion med andra människor

Flera av skogsägarna uttrycker att de från början hade "en känsla" av att det konventionella sättet att sköta skog inte var det rätta sättet och att de ville något annat med sin fastighet än att skapa kalhyggen. Däremot hade de från början inte någon uttalad metod att hänga upp dessa tankar på. De agerade på känsla och utförde åtgärder i skogen som kändes bra, men upplevde ett behov av att förankra sitt skogsbruk i mer beprövade metoder.

Sen i samband med att jag fick projekt pengar att jobba med agroforestry så kom jag i kontakt med Mats Hagners tankegångar och det kändes som oerhörd befrielse. Jag blev väldigt entusiastisk inför att sköta skog på det sättet.

Per, Småland

Flera av skogsägarna jag pratat med betonar vikten av att ha kunskap om skogsskötsel och om skogens ekologi för att få ett bra resultat i det hyggesfria skogsbruket. Insamlandet av kunskap sker hela tiden, dels genom de egna erfarenheterna som diskuterats ovan men också genom att dela information med andra människor. Det sociala livet och interagerandet med andra människor är en viktig komponent för att ta till sig kunskap om det vardagliga livet (Bäck-Wiklund, 2015), i detta fall kunskap som går att applicera på skogsbruket. Johan i Östergötland berättar att han via en kompis kom i kontakt med en rådgivare inom Naturkulturmetoden, som kunde hjälpa honom med att lägga upp en plan för hans skog. De delar fortfarande information med varandra och debatterar om vilka metoder som är bäst. När jag intervjuar honom har han några veckor tidigare deltagit i en kurs där ett tjugotal skogsägare varit med. Även Martin i Södermanland har deltagit på en informationsdag om hyggesfritt skogsbruk arrangerad av Skogsstyrelsen, och han har själv bjudit in olika personer till sin gård och ordnat med kurser i samarbete med rådgivare, för att skogsägare ska kunna dela sina erfarenheter och kunskaper. Han har också inspirerats av vänner och bekanta som inte brukar sina skogar helt enligt konventionella metoder. Enligt Shutz och Wagner (1970) kan vi betrakta det som att all denna kunskap som skogsägarna samlar på sig genom studiedagar och möten med andra hamnar i en *kunskapsbank* som sedan finns tillgänglig för dem. När nya planer görs eller beslut ska tas så letas den kunskap som är relevant fram ur kunskapsbanken och appliceras på den nya situationen (Shutz och Wagner, 1970).

Bröderna Henrik och Simon äger och brukar olika skogsfastigheter - i Uppland respektive Dalarna - men de bollar många idéer med varandra och diskuterar hur och när olika åtgärder ska genomföras.

Vi har hållit kurser för tjänstemän i skogsstyrelsen om hyggesfritt skogsbruk. Nej de har inte tillfört så mycket. Några skogsbolags virkesuppköpare har haft en väldigt bred och duktiga erfarenheter faktiskt om skogsbruk generellt, mycket konventionellt, som har varit med på kurser. De har tillfört kursdeltagarna och oss som kurledare med mycket bra och nyttig kunskap, det är faktiskt roligt. De här som man ofta pratar mest illa om, virkesuppköparna från skogsbolagen, som har en otrolig kunskap... Hur man rent tekniskt, mekaniskt kan avverka och köra ut skogsvirke på ett skonsamt

sätt, dels konventionellt men också intressanta frågeställningar utifrån hyggesfritt skogsbruk då. Det blir ett litet annat sätt att tänka, de har tillfört mycket, nya tankegångar och nya synsätt. Positivt överraskande.

Simon, Dalarna

Detta resonemang visar på en öppenhet och ödmjukhet inför andra människors kunskaper, även om personerna i fråga kommer från en annan skola och kanske till och med en annan ideologi när det gäller skogsbruk. I processen att lära sig ett skogsbruk som fungerar på lång sikt enligt hyggesfria principer så är kunskapen värdefull även från människor som vanligtvis brukar skogen på konventionellt vis. Öppenheten möjliggör för att ännu mer kunskap läggs till den egna kunskapsbanken, som sedan kan rådfrågas när åtgärder ska genomföras i skogen, eller som kan delas vid interagerandet med andra människor. Nästa kapitel kommer att visa hur skogsägarna använder sig av sin erfarenhetsbank och kunskapsbank för att motivera beslutet att bruka skogen hyggesfritt, trots att det ofta går emot den expertkunskap som Skogsstyrelsens och skogsbolagens rådgivare anses sitta på.

5.2 Ett förnuftigt sätt att bruka skogen: "inget flum"

Att äga skog innebär inte per automatik att skogsägaren behöver ha särskilt mycket kunskaper om skogsbruk eller ens själv arbeta i sin skog. Skogsägarföreningar och entreprenörer kan anlitas som sköter planering, åtgärder och försäljning av virke. Detta lyfts fram av intervjupersonerna:

En majoritet av skogsägarna är inte speciellt självverksamma i skogen så de har tappat mycket av kunskapen och känslan över sin egen skog och det blir därmed lättare att påverka framförallt från både skogsägarrörelsen och andra skogsbolag som vill ha virket... Jag tycker att det är lite synd att många skogsägare har sagt ifrån sig ägandeskapet... ja de har lämnat nyckeln till skogsbolagen.

Simon, Dalarna

I kontrast till detta säger flera av skogsägarna jag intervjuat att de "har tänkt till" eller "sett lite över kanten" och därmed kommit fram till att hyggesfritt är det bästa sättet att bruka skogen på. På liknande sätt resonerar de om att de som väljer att bruka enligt kalhyggesprinciper inte har funderat, inte bryr sig, saknar kunskaperna eller saknar modet att gå emot strömmen. De menar att dessa skogsägare kanske inte förstår att de kan få en stor förtjänst och att de kanske snarare tittar på grannen och följer ett flockbeteende än gör det som egentligen vore bäst för dem ekonomiskt och bäst för skogen miljömässigt. Detta tyder på att de skogsägare jag intervjuat litar på sin egen kun-

skapsbank i högre grad än de litar på konventionella rådgivare och att de anser att de agerar rationellt. Detta trots att många konventionella skogsägare skulle påstå motsatsen eftersom det dominerande tankesättet är att hyggesfritt skogsbruk endast är försvarbart på ett fåtal procent av Sveriges skogsmarker, då främst för att det är bra för miljön eller är bra i rekreationsskogar och inte för att det ger en högre produktion (Bengtsson, 2013).

Alla man pratar med, dom har ju uppfattningen att det blir så dålig tillväxt i en fullskiktad skog och som sagt, rent biologiskt så ser man ju att det där hänger inte ihop, det är ju inte sant. Men det är svårt att förklara det.

Johan, Östergötland

Skogsägarna har gjort ett aktivt val och en aktiv handling när de beslutat om att bruka sin skog tvärt emot det dominerande trakthyggesbrukets principer. Skogsägarna som jag har intervjuat anser att andra aktörer inom skogsnäringen har fel när de hävdar att det inte är ekonomiskt försvarbart att bruka hyggesfritt, eftersom de själva i hög grad motiveras av att detta system ger dem en högre inkomst och mindre utgifter än om de skulle välja att bruka enligt kalhyggesprincipen. De resonerar kring sitt skogsbruk på ett genomtänkt sätt och de motiverar sitt val av brukningsmetod på ett mycket *rationellt* sätt, även om det också finns inslag av "mjuka" argument i deras resonemang så som att "det känns rätt" eller "det ger mig tillfredsställelse". Med rationellt så menar de att deras skogsbruk ger en bra ekonomi och att det inte tar alltför mycket tid och resurser, på så sätt är det alltså effektivt. De anser att de får ut många olika värden med hjälp av hyggesfria metoder och att det därför är förnuftigt av dem att inte göra som de flesta andra gör, det vill säga kalhugga sin fastighet.

Det kom faktiskt människor till mig från skogsstyrelsens lagråd som skulle se om jag följde lagen och enligt lagen så var det för låg volym, men man har inte gått vidare med åtal eller nått sånt och jag tycker det fattas bara. Det växer ju jättebra och det är jättebra förnygring. Det är inget att gnälla om, det finns ju förfärliga försyndelser på andra sätt, på andra ställen med förfärliga kalhyggen. Det borde heta naturkatastrofer.

Per, Småland

Skogsägarna pratar om att det finns en inställning eller mentalitet inom skogsnäringen, dvs. skogsbolagen, Skogsstyrelsen och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), att hyggesfria metoder inte är något för det storskaliga skogsbruket med argumentet att det inte går att få någon vinstdrivande produktion i den typen av system. En av skogsägarna pratar om Södra, som är en ekonomisk förening för skogsägare med 50 000 medlemmar. Han upplever att det varken finns förståelse eller intresse för hyggesfritt skogsbruk där, att inställningen är väldigt konservativ och att de inte verkar kunna se en

större helhet eller ett större system. En annan av de jag intervjuat säger att han inte har något behov av skogsbolagens kunskap, att rådgivningen inte ger någonting och att deras informationstidning som han får hem åker direkt i papperskorgen. En tredje berättar däremot att han inte känner något motstånd från Södra, så meningarna skiljer sig också lite mellan de skogsägare jag intervjuat.

Detta bekräftas av ett examensarbete jag har tagit del av där fyra stora aktörer inom skogsnäringen intervjuades om sina policys rörande hyggesfria brukningsmetoder; Sveaskog, Södra, Vida och Sydved. I den framkom att alla avrådde skogsägare att bruka hyggesfritt på grund av att de menar att produktionen blir för liten och långsam och att kostnaderna är för höga och vinsterna för små jämfört med att kalhugga och plantera. De menar att det möjligtvis kan vara aktuellt i skogar där upplevelsevärdena och naturvärdena är viktigare än produktionen (Pettersson, 2013).

Skogsägarna beskriver hur de i sina skogar satsar på att producera en stor andel timmer som har en bra kvalitet. När vi går runt i skogen hemma hos Per i Småland så visar han mig årsringarna i en av stubbarna, där ett grovt träd nyligen avverkats. Han berättar att när ringarna är täta, som på det här trädet, så har trädet växt långsamt, eftersom det varit skuggat av andra träd, vilket ger en fin kvalitet på virket. Man ser tydligt när trädet några år växte snabbare, för avståndet mellan årsringarna är då längre. Det blev så efter att flera träd runt omkring hade blåst ner, berättar Per, men målet är att träden ska växa långsamt hela tiden så att virket får bästa kvalitet. I kalhyggesbruket, där alla träd planteras och är i samma ålder, så växer det fort och då blir också årsringarna glesa och virket sämre, berättar han. De andra skogsägarna motiverar sitt val att bruka kalhyggesfritt på liknande sätt. Mycket fokus ligger på virkets kvalitet, som framför allt betalar bra men som också ger en tillfredställelse i sig att producera. Detta visar på att skogsägarna har lärt sig hur resultatet i skogen blir genom egna erfarenheter och genom att ha kunskaper om skogens ekologi och trädens biologi. Då blir det en självklarhet för dem och det mest rationella att fokusera på att producera virket genom hyggesfria metoder, för att få en genomgående hög kvalitet.

Bild 4. Årsringarna i en stubbe där Per nyligen avverkat en mogen tall.

Det är ju mycket volymfokus i skogsbruket i Sverige. Att vi ska förse industrin, året runt, med volym, det är det viktiga verkar det som. Volym det är ju, med de långa perspektiven, det kanske man kan få fram mycket snabbare och billigare på annat håll så det kanske är... vi kanske ska fokusera på annat, kvalitet kanske. (...) Man får upp mycket volym på ett kalhygge, i alla fall i början, men det är ju ingen kvalitet.

Henrik, Uppland

Som nämndes i bakgrundkapitlet så avverkas och säljs ungefär hälften av volymen från skogsbruket till massaindustrin. I det hyggesfria skogsbruket produceras inte mycket sådana råvaror, eftersom fokus ligger på att producera kvalitetsvirke. Det är alltså rationellt för den personliga ekonomin, men inte för industrin i stort. Mina informanter reflekterar över detta, och säger att det är framtidens efterfrågan som får avgöra hur skogsbruket utvecklas, men att de tycker att det bästa vore om det satsades mer på timmer och mindre på massaved. Det har funderat mycket kring skogsbruket i Sverige i stort och varför de tror att trakthyggesbruket dominerar i Sverige idag. Flera av dem anser att skogsbruket i Sveriges styrs för mycket av skogsbolagens önsknings om olika typer av virkesleveranser, och att detta får en negativ effekt på miljön och på skogsägarens personliga ekonomi. De själva vill inte styras av virkesuppköparna, utan de vill göra så som de anser är mest rationellt för dem själva, och så som de tror att skogsbruket egentligen kanske borde se ut.

Skogsägarna lyfter också fram att den biologiska mångfalden är viktigt för dem då det skapar en skog som är motståndskraftig mot storm och skadegörare, men också för att det är viktigt i sig att skydda växt- och djurlivet och för att det skapar en vacker skog. De tycker alla att kalhyggen är otrevligt och att det inte är något de skulle vilja ha bakom husknuten.

Det är ju rensat runt min fastighet så jag brukar säga att skogen ni ser som står, den är min. Resten är kalhyggen runt om. Och mina hyresgäster uppskattar detta väldigt då. Så det jag säljer när jag hyr ut här det är ju ett gammalt odlingslandskap som är småbrutet med skog.

Johan, Östergötland

För Johan är det alltså även viktigt att skogen står kvar ur försäljningssynpunkt, eftersom det är viktigt att hans hyresgäster trivs där de bor och att han har en fungerande relation med dem.

Jag har här beskrivit hur skogsägarna motiverar det sätt det brukar skogen på som att det är det mest rationella att göra utifrån de förutsättningar de har.

Att handla rationellt kan dock betraktas på två olika sätt. Att handla helt och hållet rationellt, utifrån vad som anses vara "för allas bästa", förutsätter att all information och kunskap finns tillgänglig för personen. Även om personen har sin erfarenhetsbank och kunskapsbank att rådfråga så är det ändå omöjligt att besitta all den kunskap som är nödvändig för att göra ett helt och hållet rationellt val (Shutz och Wagner, 1970). Vi vet exempelvis inte allt om hur skogens ekologi fungerar, eller exakt vilka effekter trakthyggesbruket eller det hyggesfria skogsbruket får. Vi vet heller inte vad för produkter vi i framtiden kommer behöva från skogen, eller hur de bäst tas fram. Sett ur den synvinkeln så kan skogsägarna inte ta helt och hållet rationella beslut, eftersom de inte besitter all kunskap som behövs. Däremot så kan deras val och handlingar betraktas som rationella om de väljer att agera på ett visst sätt för att i framtiden uppnå ett specifikt mål. Detta mål görs tydligt genom att skogsägarna har en uttalad och formulerad *avsikt* med sitt skogsbruk (ibid.). Jag kommer i nästkommande avsnitt visa att skogsägarna agerar rationellt, genom att belysa deras uttalade avsikt och planerade mål som de har med sitt skogsbruk.

5.3 Det framtida målet

De skogsägare som jag har intervjuat brukar inte sina skogar på exakt samma sätt. De utgår från lite olika metoder, deras skogar ser olika ut och har inte exakt samma förutsättningar. Någon vill exempelvis inte plantera alls i sin skog medan andra väljer att plantera till viss del. Däremot så motiverar de alla sitt val att bruka enligt hyggesfria principer på liknande sätt.

Att skapa en fullskiktad blandskog som på ett rationellt sätt kan ge ett bra ekonomiskt utbyte där jag har bra koll på intäkter och kostnader. Som lämnar efter sig en vacker skog med höga biologiska värden.

Simon, Dalarna

En rejäl skiktning och stora träd som producerar värde och mindre träd som växer till sig och då har man en miljö som har många värdefulla kvaliteter både estetiskt och miljömässigt och produktionsmässigt.

Per, Småland

Citaten ovan visar på att skogsägarna ser framför sig en fullskiktad skog, det vill säga en skog med träd i alla olika åldrar. Detta eftersom de vill ha en bibehållen och kontinuerlig produktion, där det finns en stående reserv där pengar skulle kunna plockas ut vid behov. Johan i Östergötland uttrycker att han varken vill markbereda eller plantera, vilket han skulle behöva göra om han kalhögg sin skog. Detta är uttalade och tydliga avsikter, det vill säga an-

ledningen till att intervjupersonerna brukar skog överhuvud taget, och enligt hyggesfria principer i synnerhet. Deras avsikt är vad som motiverar dem och deras avsikt är vad som i slutändan gör att deras skogsbruk kan motiveras som rationellt (Shutz och Wagner, 1970). Dessa skogsbrukare kan inte betraktas enbart som virkesproducenter, eftersom de samtidigt producerar många andra värden i sitt brukande som också är uttalade. Citaten ovan visar att de har för avsikt att ha en kontinuerligt bevuxen skog som producerar höga biologiska och sociala värden.

På gården i Uppland som jag besöker använder Henrik konstruktionsvirke från den egna skogen för att bygga det som behövs på gården. Han sågar virket på en liten, lokal såg. Detsamma gör Johan på sin gård och även Per, som också sågar en del hemma och använder de finaste granarna för att tillverka egna instrument. De har för avsikt att använda virket för att bygga, och de vet av erfarenhet att det bästa virket kommer från de träd som har vuxit långsamt i en flerskiktad skog. Flera av dem reflekterar över att det inte går att veta exakt vad marknaden kommer att efterfråga om 40, 60 eller 80 år men att de tror att virke som har växt långsamt i en flerskiktad skog är en investering för framtiden. De gynnar gärna lövträd på sina fastigheter eftersom det är positivt för den biologiska mångfalden men de tror också att lövträd kommer att efterfrågas på marknaden.

Per i Småland berättar att skogen är en viktig plats för återhämtning och avslappning. Jobbet med att gå runt och röja gör att han mår bra, och det blir därför viktigt för honom att skapa en skog som han trivs med att gå i. Även detta kan betraktas som en avsikt med skogsbruket. Genom att sätta upp visioner för framtiden och reflektera aktivt över hur de vill att den egna skogen ska se ut i framtiden, så formuleras *avsikten* med att bruka skogen enligt hyggesfria principer.

Det finns ett driv att lära sig mer om skogsbruk och att det är roligare att bruka skogen hyggesfritt.

Och också röjningen blir mycket roligare på det sättet när man strävar efter ojämnhet istället för jämnhet. Då är det fantastiskt roligt att röja.

Per, Småland

Det ger en tillfredsställelse att testa nya metoder och se resultatet, utvärdera och fortsätta utveckla dem. Avsikten med att äga skog är inte bara produktionen av virke och andra värden utan också att det är kul och givande för skogsägaren i sig. Däremot så är de tydliga med att en bibehållen produktion som betalar bra är mycket viktigt för dem.

Anledningen till att skogsägarna har valt att inte kalhugga sina fastigheter hittar vi alltså i deras planerade slutresultat, deras *avsikt*. De vill bygga själva med sitt virke, de vill kontinuerligt ha en skog som står kring huset där de bor, de vill sälja kvalitetsvirke och inte "ge bort" vinsten från skogen till massaindustrin och så vidare. Genom detta så visar det sig att för dem så är det hyggesfria skogsbruket det mest rationella skogsbrukssystemet att använda sig av. Det sista kapitlet poängterar kort hur skogsägarna brukningsmetoder ger ett tydligt fysiskt avtryck i skogen.

5.4 Resultatet i skogen

Skogsägarnas beslut att bruka skogen enligt hyggesfria metoder får en tydlig och konkret effekt på den fysiska miljön. Skogen får en karaktär som skiljer sig markant från de skogar som kalhuggs, vilket är tydligt även för ett otränat öga. De personer som jag intervjuat talar alla om att deras skog naturligtvis genomgår olika stadier och förändras i sitt utseende. Åtgärder genomförs; röjning med motorsåg, träd avverkas, maskiner går genom skogen och nya träd kommer upp. Däremot menar de att den huvudsakliga karaktären behålls och att det ändå alltid kommer att vara skog på platsen eftersom det aldrig kommer att tas upp några kalhyggen.

...det kommer avverkningar här också då men skillnaden är att 60 % eller 70 % av skogen kommer stå kvar, så det ända som händer är att det kommer bli ljusare och sen kommer det bli ris i några år att gå i.

Johan, Östergötland

Detta visar på att deras handlingar får tydliga avtryck i den fysiska miljön som skiljer sig markant mot trakthyggesbrukets avtryck. När Per från Småland och jag går omkring i hans skog så visar han mig spår från en skogsmaskin som har gått där. Han tycker att den har gjort lite för mycket skada på marken men att han ändå i det stora hela är nöjd. Han säger att hans mål är att arbetet som görs i skogen ska ta stor hänsyn till naturen och lämna så lite avtryck som möjligt. Detta står i kontrast till trakthyggesbruket, där markbehandling och avverkningar lämnar stora avtryck.

Alla skogsägare jag pratat med lyfter fram vikten av att ha en mångfald av arter i sina skogar. De strävar efter att gynna lövträden. Martin i Södermanland påpekar att han nu har 50 % lövandel i sin skog, vilket han menar är mycket i förhållande till det storskaliga skogsbruket som ofta odlar mycket gran och tall även i de södra delarna av landet där det naturligt växer mycket löv. Detta fokus på en ökad lövandel bidrar till en förändrad fysisk miljö

jämfört med det konventionella skogsbruket där monokulturodlingar dominerar.

Flera av skogsägarna betonar flera gånger att de tror att det hyggesfria skogsbruket kommer att öka i framtiden, och att många skogar runt om i landet därför kommer att ändra karaktär på lång sikt.

...jag ser det som så att det är bara lite tid till sen är det inga kalhyggen. Det här kommer att ta slut. Av rena lönsamhetsskäl och för att det liksom är för tungrott med kalhyggen.

Per, Småland.

Jag tror att det kommer, jag är helt övertygad om att det kommer öka. Men ungefär som det är med ekologisk odling. Det kommer säkert hela tiden finnas parallellt med konventionellt brukande men utifrån hur stort det är nu så tror jag det kommer öka jättemycket.

Martin, Södermanland

6 Slutord

I den nya skogsvårdslagen som kom 1993 fanns en vision om att skogsbrukandet i Sverige skulle bli mera variationsrikt om skogsägarna fick mer egen bestämmanderätt och var mindre styrda av regler, så kallat "frihet under ansvar". Bara knappt tio år senare visade den skogspolitiska utredningen att detta inte skett, utan att trakthyggesbruket fortfarande dominerar vilket inte skapar en variation i landskapet (Dahlberg, 2011). De skogsägare jag har träffat inför denna uppsats brukar däremot sin skog på ett annorlunda sätt, och bidrar därmed till en förändrad landskapsbild, om än i liten skala. Om det hyggesfria skogsbruket ökar så skulle detta alltså bidra till att uppnå målet om variation i skogsbruket. Men, som de skogsägare jag intervjuat konstaterar, då behöver attityden gentemot hyggesfritt skogsbruk förändras dels inom Skogsstyrelsen men framför allt hos skogsbolagen och virkesuppköparna.

De skogsägare som den här uppsatsen har kretsat kring bor eller har bost i nära anslutning till sin skog under en lång tid, och har ärvt skogen av sina föräldrar. Det finns statistik som visar att 68 procent av alla skogsfastigheter i Sverige ägs av personer som bor i samma kommun som skogen (Skogsstyrelsen.se, 2016). Det finns däremot ingen statistik som visar hur många som bor i direkt anslutning till sin skog. Flera av de skogsägare jag har pratat med uttrycker att deras sätt att bruka skogen påverkas av att de bor så pass nära den. De vill helt enkelt ha kontinuerlig skog och inte kalhyggen precis bakom husknuten. En intressant fråga för vidare undersökning, med fler studieobjekt, är därför hur närheten till den egna skogen påverkar brukningsmetoderna.

Hur ser framtiden ut för det svenska skogsbruket? Rådgivare, virkesuppköpare, marknadens efterfrågan, politik, forskning och teknikutveckling påverkar hur skogarna brukas. Men eftersom 50 procent av all skog ägs av enskilda skogsägare så är det i slutändan de som har makten att avgöra hur just

deras skog ska brukas, så länge de följer lagen. Skogsägarna som har figure-
rat i den här uppsatsen tror att hyggesfritt kommer vara en självklar del av
det svenska skogsbruket i framtiden. Ju fler personer som väljer att bruka
sina skogar hyggesfritt, desto mer erfarenheter och mer kunskap byggs det
upp kring ämnet.

I slutändan handlar det om vilka avsikter och mål skogsägaren har med sin
skog. Att producera massa, energi och/eller timmer? Ska produktionen ske
snabbt eller långsamt? Är skogen en plats för rekreation och turismverksam-
het? Till vilken grad ska biologisk mångfald bevaras och klimatförändringar
bekämpas med hjälp av skogen? Därefter får bruksmetoderna anpassas
efter dessa avsikter. Det nationella målet är att alla dessa mål ska kombineras
och framtiden får visa om det hyggesfria skogsbruket kommer spela en mer
framträdande roll i brukandet av Sveriges skogar.

Referenser

- Andersson, R., Persson, B. och Holmström, J. (2013). *Grundbok för skogsbrukare*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Bengtsson, L., Rosell, S. (2013). *Hyggesfritt skogsbruk*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Bäck-Wiklund, M. (2015). Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap. I: *Moderna samhällsteorier*, 9:de upplagan. red: Månson, P. Lund: Studentlitteratur.
- Cedergren, J. (2008). *Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Dahlberg, A. (2011). *Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk. Slutrapport för delprojekt naturvärden*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Gamfeldt, L. et al. (2013). Higher levels of multiple ecosystem services are found in forests with more tree species. *Nature communications*, 4:article number 1340.
- Hjorth, R., Pettersson, B., Andersson, R. och Mossberg, B. (2013). *Våra skogsträd*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Holmgren, S. (2015). *Governing forests in a changing climate*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Jentzel, M., Kullgren, E., Karlsson, M. (2014). *Lilla skogspraktikan*. Silvaskog AB. [Broschyr]. Tillgänglig: <http://www.silvaskog.se/wp-content/uploads/2014/04/S-0002-Informationsbroschyr-2014.pdf> [2016-05-03].
- Larsson, M. (2013)¹. Därför behövs blandskogarna. *Skogseko*, december 2013, [online]. Tillgänglig: <http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Skogseko/Artikelregister/SkogsEko-4-2013/Darfor-behovs-blandskogarna/> [2016-05-18].
- Larsson, M. (2013)². Hyggesfritt skogsbruk alternativ på utvalda områden. *Skogseko*, december 2013, [online]. Tillgänglig: <http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och->

- bruka/Skogsbruk/Skogseko/Artikelregister/SkogsEko-4-2013/Hyggesfritt/ [2016-06-01].
- Lidestav, G. (1998). Women as non-industrial private forest landowners in Sweden. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 13:1-4, 66-73.
- Nationalencyklopedin. (2016). *Rationell*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/rationell> [2016-06-01]
- Naturkulturförmedlingen. (2015). *Allmänt om kontinuitetsskogsbruk*. [Online]. Tillgänglig: <http://www.hyggessfritt.se/om-naturkultur/allmant-om-kontinuitetsskogsbruk/> [2016-05-16].
- Naturskyddsföreningen. (2011). *Policy Skog*. Tillgänglig: <http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/policydokument/Skogspolicy.pdf>
- Pettersson, K. (2013). *Skogsbolags och skogsägares intresse för hyggesfritt skogsbruk - en fallstudie i södra Kronobergs län*. Examensarbete. Linnéuniversitetet.
- Schuts, A. och Wagner, H.R. (1970). *On phenomenology and social relations*. Chicago: University of Chicago press.
- Skogsindustrierna. (2016). *Anställda i skogsnäringen*. [online]. Tillgänglig: http://www.skogsindustrierna.org/branschen_1/branschstatistik/branschstatistik/ekonomisk-betydelse/anstallda-i-skogsnaringen [2016-05-19].
- Skogsstyrelsen. (2010). *Policy för hyggesfritt skogsbruk*. Policy, 2010-08-19, version 1.0.
- Skogsstyrelsen. (2016). *Fastighets- och ägarstruktur - Skogsstyrelsen*. [online]. Tillgänglig: <http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Statistik/Amnesomraden/Fastighets--och-agarstruktur/Fastighets--och-agarstruktur/> [2016-05-09].
- Svenskt Trä. (Datum saknas). *Skogen och hållbart skogsbruk*. Tillgänglig: <http://www.svensktra.se/om-tra/att-valja-tra/tra-och-miljo/skogen-och-hallbart-skogsbruk/> [2016-06-03].
- Sveriges lantbruksuniversitet. (2015). *Skogsdata*. Umeå: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: pub.epsilon.slu.se/12626/17/nilsson_p_cory_n_151007.pdf
- Theorell, J. och Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara*. Malmö: Liber.
- Öhlander, M. (2014). Utgångspunkter. I: Kaijser, L & Öhlander, M. (red.). *Etnologiskt fältarbete*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur. ss. 9-23.